

I.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
No: 23-24 (Ekim 2000-Mart 2001)

BİRİNCİ TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE II. GRUP'UN
"MİLLETVEKİLİ SEÇİM YASASI" NİN DEĞİSTİRİLMESİNE İLİŞKİN
ÖNERGESİ VE MUSTAFA KEMAL PASA'NIN YURTTASLIK HAKLARI

Dr. Osman DEMİRBAS*

1.GİRİS

Türk siyasal hayatının çok kritik bir döneminde önemli bir görev üstlenen ve üstlendiği bu görevi başarıyla yerine getiren Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi, üyelerinin tamamının Müdafaa-i Hukuk hareketinden gelmesine karşın, homojen bir yapıya sahip değildir. Ancak sözkonusu bu yapı, Milli Mücadelenin hedefinde herhangi bir sapmaya yol açmamaktadır. Çünkü önce Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin ve daha sonra da Meclis'in birinci varlık nedeni Milli Mücadeleyi başarıya ulaştırmaktır. İlk Meclis'in üyeleri, sözkonusu hedefe varabilmek için özellikle siyasal fikirlerini ve daha önceki siyasal aidiyetlerini önemli ölçüde bir yana bırakarak her türlü ayrılığa karşı set çekmek istemişlerdir. Bu amaçla yapacakları yemine bile, daha önce de Sivas Kongresi'nde olduğu gibi katılımın reddedilmesi ifadesine yer verilmesi yönünde öneriler vermişlerdir.¹ Buna rağmen Meclis içinde grupların oluşmasına engel olunamamıştır.

Mustafa Kemal Pasa, ilk gruplaşmaların, 1920 yılının ortalarında başladığını ve bu grupların amacının Meclis görüşmelerinde düzeni sağlamak ve oyların dağılmasını önlemek olduğunu, ancak tersine bir sonuç verdiğini belirtmektedir.² Bu nedenle güçlü bir grup kurmak suretiyle Meclis'ten istediğini elde etmeyi hedefleyen Mustafa Kemal Pasa, 10 Mayıs 1921 tarihinde daha sonra kısaca Birinci Grup olarak anılacak olan, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nu kurmuştur.

Grubun kurulmasına ilk tepki, çok sonraları kurulacak olan İkinci Grup'un lideri konumundaki Erzurum mebusu Hüseyin Avni Bey'den gelmiştir. Hüseyin Avni Bey, kurulan grubun programının esas maddesinde Meclis'in tümünün birlik

* İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Okutmanı.

¹ Tarık Zafer Tunaya, "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin Kuruluşu ve Siyasi Karakteri," I.Ü.H.F. Mecmuası, Cilt XXIII, Sayı 3-4, 1958, s. 237.

² Mustafa Kemal Atatürk, *Söylev(Nutuk)*, Cilt II, Ankara: TDK yay., 1978, s. 436.

oldugunu, oysa simdi bir grubun bunu sahiplenmesiyle, bu gruba dahil olmayanlarin sözkonusu amaca muhalif bir duruma düsürüldügünü belirtmistir.³ Hüseyin Avni Bey'in daha Birinci Grup'un kurulusunun hemen ertesinde baslattigi muhalefet, 1922 yilinin Temmuz'unda Ikinci Grup'un kurulmasına neden olmustur. Aradaki bir yili askin sürede de Ikinci Grup mensuplari örgütsüz bir sekilde muhalefetlerini sürdürmüşlerdir.⁴

II. IKINCI GRUP VE HAKIMIYET-I MILLIYE

Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Mustafa Kemal Pasa'nin kurdugu Birinci Grup'a karsi muhalefet yapanlar, özellikle hakimiyet-i milliye ilkesini öne çıkarmis ve sik sik bu ilkeye bagliliklerini dile getirmislerdir. Ikinci Grup, hakimiyet-i milliye ilkesinin tam olarak hayata geçirilmesini istemekte, kisi egemenligine yol açacağını düsündüğü uygulamalara karsi çıkmaktadır. Ancak kisi egemenligi kurmakla suçlanan, Meclis'in baskani ve dolayisiyla yürütmenin de baskani olan Mustafa Kemal Pasa'dir. Ikinci Grup'un, güçler birliğini benimseyen Meclis'in en yetkili organ olarak, her konuda Meclis'i egemen kilma çabasi, yürütmeyi, dolayisiyla da yürütmenin baskani sifatiyla Mustafa Kemal Pasa'yi zaman zaman zor duruma düsürmektedir. Mustafa Kemal Pasa'nin tarafsiz kalmasi yürütmenin içine düstüğü durumdan kurtulmasına yardımcı olamayacağı gibi, aksine daha da güç durumda kalmasına, hatta is yapamaz hale gelmesine neden olabilecektir. Nitekim Mustafa Kemal Pasa, herhangi bir gruba katılmayıp tarafsiz kalmasını isteyen Kazim Karabekir Pasa'ya verdiği cevapta, "İstanbul'daki Millet Meclisi niteliginde bir meclisin baskani degilim. Böyle de olsa bir partinin üyesi bulunmak dogaldır. Oysa, Büyük Millet Meclisi'nin yürütme yetkisi de bulundugundan, bir bakima, hükümet niteligindeki bir meclisin baskani bulunmaktayim"⁵ diyerek bu noktanin önemine değinmistir.

Ikinci Grup, yasama ve yürütme güçlerini Meclis'in kullanmasi yönünde hareket etmekle birlikte, aslında sözkonusu güçlerin ayrılmasını istemekte, dolayisiyla güçler ayriligi ilkesini savunmaktadır. Bu düsüncesi zaman zaman basinda Ikinci Grup'un hakimiyet-i milliye yanlisi olmadigi seklinde değerlendirilmiştir.⁶

Ikinci Grup'un muhalefeti olagan dönemler için anlasiilir bir muhalefettir. Güçler ayriligini savunmasi, meclisin üzerinde herhangi bir gücün olusmasını engellemek istemesi, ayrıca Ittihat ve Terakki döneminin bilinen yöntemlerini çağrıştırabilecek uygulamalar ve sonunda yönetimin bir kaç kisinin eline geçmesi tehlikesi gibi konularda Ikinci Grup gerçekten hassas davranmistir. Ancak sözkonusu dönem aynı zamanda bir mücadele dönemidir ve su anda milli

³ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 10, Ankara: TBMM Matbaasi, 1958, s. 297.

⁴ Ahmet Demirel, *Birinci Meclis'te Muhalefet*, 2.b. İstanbul: İletişim yay., 1995, s. 229.

⁵ *Söylev*, Cilt II, s. 441.

⁶ *İleri*, 23 Nisan 1923. Aktaran: Demirel, s. 557.

hakimiyetin tecessüm ettiği meclis, kisi hakimiyeti kuracağından endise edilen Mustafa Kemal Pasa'nın, kurulması için büyük çaba harcadığı organdır. O halde Mustafa Kemal Pasa'nın milli hakimiyete ve dolayısıyla Meclis'e karşı olması gibi bir durum sözkonusu olmadığı gibi, milli hakimiyet aleyhine olarak kişisel egemenlik pesinde kosması gibi bir durum da sözkonusu değildir. Nitekim Mustafa Kemal Pasa, baskomutanlık yasaının kabulü sırasında TBMM yetkilerinin geçici bile olsa bir kişiye devredilmesine "itiraf etmek lazımdır ki, bu yetki büyük bir yetkidir. Meclis'in yetkisidir ki bana veriyor. Böyle olmakla beraber, üç ay sonra elbette ya yenilersiniz veya yürürlükten kaldırırsınız. Böyle bir yetki vermek doğru değildir. Bunun için üç ay gibi kısa bir zaman ile sınırlayınız" diyerek karşı çıkmıştır.⁷

İkinci Grup Meclis'te liberal bir görüntü çizmiştir. Hemen her konuda Meclis'in bilgilendirilmesi, bazı gizli oturumların –örneğin Baskomutanlık Yasaının uzatılması konusunda olduğu gibi- açık yapılmasını istemesi, Meclis'ten yetki alınmadıkça hiç kimsenin kendini yetkili kilmaması ya da kılınmaması gibi bir takım talepleri, İkinci Grup'un liberal muhalefetinin örnekleri arasındadır. Ancak İkinci Grup'un lideri Hüseyin Avni Bey'in "Meclis isterse padisahi da getirir" sözü, gerçekten de Meclis'in her şeyi yapmaya muktedir olduğuna ilişkin vurucu bir örnek oluşturmakla birlikte,⁸ İkinci Grup'un hakimiyet-i milliyeye anlayışının nereye kadar uzandığını göstermesi bakımından ilgi çekicidir. Dolayısıyla İkinci Grup, basit bir çoğunluk anlayışı içinde Meclis'in alacağı her kararın, milli hakimiyetin bir sonucu imis gibi kabul edilmesini önermektedir.

İkinci Grup'un bu tarz muhalefeti aynı zamanda Mustafa Kemal Pasa'nın sahsına karşı da yönelmiş, dolayısıyla sözkonusu grubun muhalefetinin hakimiyet-i milliyeye prensibi doğrultusunda mı yoksa kişisel bir muhalefet mi olduğu noktasında tartışmalar hiç eksik olmamıştır.

III. İKİNCİ GRUP'UN SEÇİM YASASINDAKİ DEĞİŞİKLİK ÖNERGESİ

2 Aralık 1922 günü, Erzurum mebusu Süleyman Necati Bey, Mersin mebusu Selahattin Bey ve Canik mebusu Emin Bey'in verdiği "Milletvekili Seçim Yasası"nın değiştirilmesi yönündeki önergeleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde sert tartışmalara yol açmıştır. Önerge üzerine söz alan Mustafa Kemal Pasa, sözkonusu değişiklik önergesinin ondüördüncü maddesinin doğrudan kendisini hedef aldığını belirtmiştir.⁹

⁷ Demirel, s. 262.

⁸ Demirel, s. 499.

⁹ Önergede sözkonusu maddenin onbesinci madde olduğu görülmektedir. TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 28, s. 324.

Değisttirilmesi teklif edilen ondördüncü madde şöyledir: “Millet Meclisi’ne aza intihabolunabilmek için Türkiye’nin bugünkü hudutlari dahilindeki mahaller ahalisinden olmak veya mebus intihabolunacağı daire-i intihabiye dahilinde mütemekkin bulunmak mesruttur. Muhacereten gelenlerden Türk ve Kürtler tarihi iskanlarından itibaren bes sene mürur etmiş ise intihabolunabilirler. Diğer bilumum anasirin Türkiye’de doğmuş evlatlari bu haktan müstefid olurlar.”¹⁰

Önergenin verilis tarihi 25 Kasim 1922’dir. Bu tarih, Mustafa Kemal Pasa’nin yeni bir fırka kurma tasarilarinin olduğu döneme rastlamaktadır. Ancak Mustafa Kemal Pasa, henüz bu tasarisini kamuoyuna açıklamamistir. Yine bu dönem, Meclis’in yenilenme ihtiyacinin hissedildiği dönemdir. Dolayisiyla böyle bir zamanda Mustafa Kemal Pasa’nin yurttaslik haklarini elinden alarak, onun mebus seçilmesini önleyecek bir mahiyet arzeden böyle bir önergenin, Mustafa Kemal Pasa’nin siddetli tepkisine yol açacağı kesindir.

1922 yilinin basından beri Milli Mücadelenin basariya ulasmasından ve barisin saglanmasından sonra yeni bir seçimin yapılacağı herkes tarafından bilinmektedir ve bu konuyla ilgili olarak Dogu Cephesi Komutani Kazim Karabekir Pasa, 18/19 Subat 1922 tarihli telgrafla Mustafa Kemal Pasa’ya görüşlerini bildirmektedir. Kazim Karabekir Pasa, telgrafında “Barisin saglanmasından sonraki seçimlerde bir çok değerli kisiler yerine birtakim tutucularin toplanmasına karsi simdiden alınacak önlem en önemli bulurum” diyerek, bunun saglanması için de Büyük Millet Meclisi’nin yanisira bir de “Uzmanlar Meclisi” kurulmasını önermistir.¹¹ Ancak Mustafa Kemal Pasa, 4 Mart 1922’de verdiği cevapta, yetkisini aynı kaynaktan alan iki meclisin varliginin ikilik olusturabileceğini belirterek Kazim Karabekir’in bu düşüncesine karsi çıkmistir.

Mustafa Kemal Pasa’ya göre Meclis, Milli Mücadele basariya ulasana dek milletten yetki almisti ve simdi bu basari saglandigina göre Meclis’in kendini yenilemesi zorunluydu.¹² Ancak bu yenileme sirasında Kazim Karabekir’in de isaret ettiği tutucularin ve Mustafa Kemal Pasa’ya muhalif olabilecek isimlerin Meclis’e girmesini önleme gereği vardı. Oysa İkinci Grup’un seçim yasadındaki değişiklik önergesinin ondördüncü maddesinin kabulü, ilk basta Mustafa Kemal Pasa’nin seçilmesini önleyebilecek mahiyet tasıyordu. Bu nedenle Mustafa Kemal Pasa’nin sözkonusu maddeye karsi tepkisi çok sert olmustur.

“Milletvekili Seçim Yasası”nda değişiklik önergesi Meclis gündemine geldiginde, sözkonusu önergenin amacinin doğrudan kendi sahsına yönelik olduğunu ileri süren Mustafa Kemal Pasa söz almış ve değişiklik önergesini

¹⁰ Hakimiyet-i Milliye, 3 Aralık 1922.

¹¹ Söylev, Cilt II, s. 469.

¹² İsmail Arar, Atatürk’ün İzmit Basın Toplantısı (16/17 Ocak 1923). İstanbul:Burçak yay.,1969, s.58.

okuduktan sonra söyle devam etmiştir: “Maalesef mahalli tevellüdüm bugünkü hudutlar haricinde kalmış bulunuyor. Saniyen herhangi bir dairei intihabiyeinin bes sene mütemekkini dahi değilim. Mahalli tevellüdüm bugünkü hududu millimizin haricinde kalmıştır. Fakat bu böyle ise bunda benim katiyen bir kasit ve kabahatim yoktur. Bunun sebebi, bütün memleketimizi, milletimizi mahv ve muzmahil etmek isteyen düşmanların hareketinde muvaffak olmaktan kısmen menedilememiş olmasıdır. Eger düşmanlar tamamen maksatlarına muvaffak olmuş olsalardı; Allah muhafaza etsin, buraya vaziülümza olan efendilerin dahi memleketleri hudut haricinde kalabilirdi.”¹³

Bes yıl bir yerde ikamet edememesinin nedeni olarak, çeşitli cephelerde yurt savunması ile görevli olmasını gösteren Mustafa Kemal Pasa, bu hizmetlerinden dolayı milletin ve tüm İslam aleminin saygınlığını kazandığını, oysa şimdi Meclis’te iki üç kişi de olsa bazılarının, tıpkı düşmanlarının istediği gibi, milletine ve ülkesine hizmetten yoksun bırakmak için vatandaşlık hakkını elinden almaya çalıştıklarını belirterek, bu kişilerle, seçim bölgelerindeki halkın düşüncelerinin aynı olup olmadığını sormuş ve sözlerini şöyle tamamlamıştır: “...Beni vatandaşlık hukukundan iskat etmek selahiyeti bu efendilere nereden verilmiştir? Bu kürsüden resmen Heyeti Aliyenize bu efendilerin daireleri intihabiyeleri halkına ve bütün millete soruyorum ve cevap istiyorum.”¹⁴

Mustafa Kemal Pasa’nın bu siddetli tepkisi üzerine söz alan Erzurum mebusu Hüseyin Avni Bey, bu önergeden Mustafa Kemal Pasa’nın, vatandaşlık hakkını engelleyen bir anlam çıkarmasına sasirdiğini belirterek, “Türkiye milleti Pasa Hazretlerini kendilerinin timsali yaptıktan sonra, Pasa’nın vatani her yer ve herkesin kalbidir. Fakat Pasa Hazretleri de bu kalplere hürmet etmelidir ki; rica ederim, Türkiye’de artık Arnavut mebus, Arap mebus bulunmayacaktır” demistir.¹⁵ Mustafa Kemal Pasa’nın söz konusu maddenin açık olduğunu ve yoruma gerek olmadığını belirtmesine karşılık Hüseyin Avni Bey, Mustafa Kemal Pasa’nın bunun içersine dahil olmadığını ifade etmiş, ancak, “eger Mustafa Kemal Pasa’yi Meclis feda ederse o da feda edilsin” diyerek bir önceki sözünü kendisi geçersiz kılmıştır. Dolayısıyla yasa teklifinin, Mustafa Kemal Pasa’nın da belirttiği gibi, kendisine ayrıcalık sağlayacak bir hükmü bulunmadığını Hüseyin Avni Bey de itiraf etmektedir. O halde Mustafa Kemal Pasa’nın bunun içersine girmedeği şeklindeki sözün samimiyetinden kuskulanılması kadar doğal bir şey yoktur. Ayrıca, Mustafa Kemal Pasa’nın şimdiye kadarki istikametinden sapma meydana gelirse, onu Meclis’ten atmayı kendisine görev addeden Hüseyin Avni Bey’in, riyakar olmadığını, insanların hata yapabileceğini ileri sürerek böyle bir olasılığı düşünmesi, en hafifinden Mustafa Kemal Pasa’yi şimdiye değin tanıyamamış ve hedeflerini anlayamamış olması olarak değerlendirilebilir.

¹³TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 25, s.159-160.

¹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 25, s. 160.

¹⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 25, s. 160.

Hüseyin Avni Bey'den sonra söz alan önerge sahiplerinden Erzurum mebusu Süleyman Necati Bey, önergenin amacını açıklayan bir konuşma yapmış ve Osmanlı İmparatorluğu'nda bir bütün halinde Türk milletinden sözedilemeyeceğini, bu yasa teklifi ile yabancıların elinde mahvolan Türklüğün kurtarılabilceğini ileri sürmüştür. Konuşmasında Mustafa Kemal Paşa'yı en önce takdir edenlerden biri olarak, onu düşünerek bu önergeyi hazırlamadıklarını dile getirmiş ve Mustafa Kemal Paşa'nın kendi nazarında çok arkadaşından ziyade mevkii olduğunu ifade etmiştir.¹⁶ Ancak Süleyman Necati Bey, bundan kısa bir süre önce Baskomutanlık Yasası'nın uzatılması tartışmalarında "daha Mustafa Kemal Paşa meydanda yokken Hüseyin Avni vardı"¹⁷ demek suretiyle nazarında kimin ne kadar mevkii olduğunu daha o zamandan belirtmişti.

Önerge sahiplerinden Canik mebusu Emin Bey de söz alarak, teklifi hazırlarken Mustafa Kemal Paşa'yı hatırlarına dahi getirmediklerini, sözkonusu maddeden de böyle bir anlam çıkarılamayacağını belirterek, "eger biz muhalefette bulduğumuzdan dolayı böyle bir şey hatıra geliyorsa ki, rica ederim, biz simdiye kadar bu memleketin saadetini muhil hiçbir muhalefet göstermedik zannındayım" demistir.¹⁸

IV. ÖNERGEYE KARSİ KAMUOYUNDA OLUSAN TEPKİLER

İkinci Grup'un "Milletvekili Seçim Yasası"nda değişiklik öneren teklifi basına da yansımış, 3 Aralık 1922 tarihli Hakimiyet-i Milliye'de Meclis'teki görüşme ve tartışmalar yer almıştır. İstanbul basını da sözkonusu oturumu 8 Aralık 1922'de ayrıntılı olarak aktarmıştır.

Mustafa Kemal Paşa, önerge hakkında Meclis'teki konuşmasının sonunda, Meclis'e ve önergeyi veren mebusların seçim bölgelerindeki halka, kendisini yurttaşlık haklarından yoksun bırakma yetkisini, bu kişilerin nereden aldıklarını sormuş ve cevap istemiştir.

Meclis'teki tartışmalar kamuoyuna yansiyince, Mustafa Kemal Paşa'nın çağrısına uyan bir çok kimse telgraf çekerek tepkilerini dile getirmiş ve kendisinin yanında olduklarını bildirmişlerdir. Mustafa Kemal Paşa, önemli bulduğu bu tepkilerden yalnızca birine, Rize'den çekilen telgrafa, Söylev'de yer vermiştir.¹⁹

" Üç mebus beyin, İntihap Kanunu hakkındaki takriri malumuna, livamız mensuplarının istirak etmeyeceği kanaatiyle bir şey yazmaya lüzum görmemistik. Simdi mebus Osman Efendi'den aldığımız mektupta, kendisinin o takrirle alakadar

¹⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 25, s. 162.

¹⁷ Demirel, s. 272.

¹⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 25, s. 163.

¹⁹ Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, Cilt II, 14.b., İstanbul: TDTE yay., 1982, s. 727.

ve muhalif gruba mensup oldugunu makami iftiharla bildirmesi üzerine hususati âtiyenin arzina mecburiyet hasil olmuştur:

- 1- (Takdirane ve samimi sözlerden sonra) Sahsiniz ve muhterem kiymettar rüfekayi mesainiz aleyhinde, livamiz namina söz söyleyen ve fikri muhalefet besleyen ve bizce hiçbir şahsiyet ve mevkii olmayan mebusu tel'in ederiz. O, livamizi temsil hakkini da haiz olamaz.
- 2- Su zamanda, vatansızların bile istirak etmeyecegi fikri muhalefet ve mefsedetü bize tavsiye eden mebus efendinin fikrine istirak edecek, livamizda bir fert dahi mevcut olmadigini maassükran ihtiramati tazimkaranemize terfiden arz eyleriz efendim.

İmzalar

Anadolu'nun çeşitli yerlerinden Mustafa Kemal Pasa'ya çekilen telgraflar, 8 Aralık 1922 tarihli Hakimiyet-i Milliye'de ve 12 Aralık 1922 tarihli İkdam'da yer almıştır. Sivas heyet-i merkeziyesi adına çekilen telgrafla, yine Sivas'tan Müftü, Ticaret Odası Reisi, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi ve Belediye Reisi tarafından çekilen telgrafta, sözkonusu önerenin kişisel siyasi ihtiraslardan kaynaklandığı, Mustafa Kemal Pasa'nın seçim bölgesinin tüm milletin kalbi olduğu belirtilmiştir.²⁰ Elaziz telgrafları da, Mustafa Kemal Pasa'nın ülkenin ve milletin kurtaricisi olduğunu ve onun sayesinde yasadıklarını ve işlerini yapabildiklerini belirtmişlerdir.²¹

Aynı gazeteler, Anadolu'dan çekilen telgraflarla aynı sütunda, Japonya'dan Mustafa Kemal Pasa'ya Japon gazeteleri adına gönderilen takdir mektubunu yayınlamak suretiyle, Mustafa Kemal Pasa'nın yurt dışında da çok iyi tanındığını ve Türkiye'nin kurtaricisi olarak görüldüğünü anlatmak istemişlerdir.

Gazetelerde, Mustafa Kemal Pasa'ya çekilen telgrafların yayınlanması, önerenin görüldüğü 3 Nisan 1923 günlü oturumda söz alan Hüseyin Avni Bey tarafından eleştirilmiştir. Hüseyin Avni Bey'in, sözkonusu telgrafların düzenlenisi ile ilgili şüpheleri olduğunu ima eden konuşması, İkinci Grup'tan Siverek mebusu Mustafa Lütfi Bey ve Erzincan mebusu Hüseyin Bey tarafından "siparis" ve "ismarlama" sözleri ile desteklenmiştir.²²

İkinci Grup'un Milletvekili Seçimi Yasası'ndaki değişiklik teklifi basında da tartışılmıştır. 13 Aralık 1922 tarihli İkdam'da yer alan "İntihabat Kanunu" adlı bazyazıda, seçim yasaının tadil ve islahına ihtiyaç olduğu, ancak bu ihtiyacın bir maddenin değiştirilmesi ile giderilemeyeceği, dolayısıyla çok daha köklü değişikliklere gidilmesi gerektiği dile getirilmekte; iki dereceli seçimin kaldırılarak ikinci seçmenlerin ilgasi ve mebusların doğrudan seçilmesi ve tüm siyasal

²⁰ Hakimiyet-i Milliye, 8 Aralık 1922.

²¹ İkdam, 12 Aralık 1922.

²² TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 28, s. 328.

düşüncelere temsil hakkının sağlanması gerektiği belirtilmektedir. Böylece seçim yasaının daha demokratik olacağı savunulmakta ve söz Mustafa Kemal Paşa'nın yeni kuracağı partiye getirilerek, bu partinin yukarıda belirtilen ilkeleri gerçekleştirmeye çalışacağı ifade edilmektedir.²³

İki dereceli seçimin kaldırılması konusu önergede de olmakla birlikte, önerge sahipleri, toplumun henüz tek dereceli seçim sistemine geçişe hazır olmadığı gerekçesiyle bir süre daha iki dereceli sistemin uygulanmasından yana tavır almışlardır.²⁴

Aynı tarihli Tanin'de yer alan "Bir Kanun Layihası Münasebetiyle" adlı bastyazıda da bu konuya değinilmiş ve özet olarak yasaların zamana ve ihtiyaca göre değişebileceği belirtilmiş, ancak "en güzel kanunlar yalnız ihtiyaçları en iyi kavrayabilenler değil, aynı zamanda en müsait fırsat yakalayıp saha-i tatbika çıkabilenler olduğunu mesrutiyetin su ondört senesi kafi derece ispat edebilmistir sanırsınız" diyerek, sözkonusu değişikliğin zamanlamasının da önemine vurgu yapılmıştır. Ayrıca, böylesine önemli bir konuda çıkarılacak yasanın uzun ömürlü olması isteniyorsa, bunun daha önceden bilim çevrelerinde ve basında tartışılması gerektiği dile getirilmiştir.²⁵

V. SONUÇ

İkinci Grup, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde hakimiyet-i milliye fikri doğrultusunda muhalefet yaptığını, saltanata olduğu kadar, kişi egemenliğine de karşı olduğunu ileri sürmüştür. Dolayısıyla İkinci Grup'un muhalefeti bir anlamda Mustafa Kemal Paşa'ya yönelmiş durumdadır. Meclis'te her konuda alınan kararda İkinci Grup'un aynı muhalif tavrı sürdürmesi, Mustafa Kemal Paşa'da bu grubun samimiyeti konusunda kuskulara neden olmuştur. O yüzden İkinci Grup tarafından Milletvekilliği Seçim Yasası'nda değişiklik önergesi verildiği zaman Mustafa Kemal Paşa, bu önergenin onördüncü maddesinin doğrudan kendisini hedef aldığını düşünmüştür. Nitekim önerge sahiplerinden Canik mebusu Emin Bey'in muhalefette olduklarından dolayı mi böyle anlaşıldıklarını sorması, İkinci Grup'un muhalefetinin nasıl algılandığının kendileri tarafından da hissedildiğini göstermektedir.

Gerek önerge sahiplerinin ve gerekse Hüseyin Avni Bey'in, tartışma konusu olan maddenin Mustafa Kemal Paşa'ya hedef almadığını belirtmesine karşın, şimdiye değin yapmış oldukları muhalefet ve Hüseyin Avni Bey'in Mustafa Kemal Paşa için her anlama gelebilecek olan "Meclis isterse Mustafa Kemal Paşa da feda

²³ İkdâm, 13 Aralık 1922

²⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 28, s. 322.

²⁵ Tanin, 13 Aralık 1922.

edilsin” şeklindeki sözleri, İkinci Grup’un samimiyeti konusunda haklı kuskulara yol açmaktadır.

Tartisma yaratan maddenin gerekçesi önergede “Türkiye’nin artık hayat, menfaat, fikir ve emelde müsterek bir millet vatani olması ve bunu temine çalışmanın en mukaddes vazai fi milliyemizden bulunması dolayısıyla memleketimizi rasgelen kozmopolit tufeylatin istilasına maruz bırakmamak lüzumu katiyetle derpis edilmiş ve bu ciheti teminen bir madde mahsusa ilave kılınmıştır” şeklinde ifade edilmiştir.²⁶ Ayrıca önerge sahipleri Türkiye’de artık Arap mebus, Arnavut mebus görmek istemediklerini, Türkiye sınırları içinde bir vatandaşlık tesis etme zorunlulugundan söz etmişlerdir. Ancak seçim yasında bu şekilde yapılacak bir değislikle yeni bir yurttaşlık hukukunun oluşturulamayacağı açıktır. Bunun için daha kapsamlı değisliklere ihtiyaç vardır. Bundan başka yeni bir yurttaşlık hukukunun oluşturulması için zamanın ne kadar elverişli olduğu da ayrıca bir tartışma konusudur.

İkinci Grup’un tartışmalara neden olan “Milletvekili Seçim Yasası”ndaki değislik önergesi, son ciddi girişimi olarak değerlendirilebilir. Çünkü bundan kısa bir süre sonra Meclis’in yenilenmesi yönündeki karar İkinci Grup’un da katılımıyla çıkmış, yapılan seçimler sonucunda Mustafa Kemal Paşa’ya karşı sert bir muhalefet yürüten İkinci Grup üyelerinden hiç biri İkinci Meclis’te yer almamıştır.

²⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 28, s. 322.